

WOORD VOORAF

Ik begon met het bijhouden van aantekeningen in mei 1973. Ik was toen zestien. ‘Carnets’ noemde ik die schriftjes, uit bewondering voor die van Henry de Montherlant. Op de eerste bladzijde van het eerste schriftje stond: ‘Gebaseerd op de eerlijkheid van *Climats*, ervan bewust die niet te kunnen evenaren. Opgedragen aan diegenen die het lezen *mogen*, en aan mijzelf die het lezen *kan*. Met enkele afrekeningen’.

Climats was een roman van André Maurois die een diepe indruk op mij had gemaakt. Het boek handelde over de kommer en kwel van liefde die op het verkeerde moment kwam, gericht werd op de verkeerde, enz. Heel levendige dingen voor een adolescent. Vandaar ook die afrekeningen. Die eerlijkheid heb ik overigens niet gehaald. Mijn carnets aarzelden tussen dagboek, vingeroefeningen in formuleren en pogingen het eigen emotionele en mentale huishouden te beheersen en te beheeren. Ik hield ermee op in 1982.

Jaren later begon ik weer aantekeningen bij te houden. Meestal kwamen ze dan in een artikel of een boek terecht. Tot ik in de eerste jaren van dit millennium besliste het weer systematischer te doen: ik wilde van die notities zelf een boek maken. Het boek als werkplaats. Een boek dat een verzameling aanzetten, anekdoten en bedenkingen zou zijn; *parerga kai paralipomena*: bijzaken, accessoires, alles wat men aan de kant

laat liggen. Zwerfhout. Achtergelaten bagage langs de wegen als men op de vlucht is voor de vijand. Alles zou erin moeten kunnen en mogen. Het was de bedoeling een beeld op te hangen van wat me beweegt en treft. De fragmenten zouden het geheel vervangen. *These fragments I have shored against my ruins* (T.S. Eliot, *The Waste Land*).

Het zou geen dagboek zijn, maar een commentaar. Op het leven, de dingen en de boeken. Ook op de waan van de dag. Ik wilde op een afstand gaan staan van die waan, en dan mijn lucifertje afstrijken bij de brand.

Luc Devoldere

¶ Er zijn twee soorten steden: de stad waar men woont, en alle andere. In alle andere kijkt men in de straten op naar de verlichte ramen en beeldt men zich in hoe daar onder de lampen wordt geleefd, en hoe het zou zijn als men er zelf leefde. In de stad waar men woont, verplaatst men zich. Men heeft er al een plek, dus kan men er niet dromen. Tenzij van de andere steden.

Soms zeg ik wel eens tegen mijn vrouw: als de kinderen het huis uit zijn, gaan we in de grote stad wonen. Alsof ik de kinderen echt het huis uit wil. Alsof ik er echt ooit zal terechtkomen. Ik heb de stad waar ik zou willen wonen nodig. Ik houd niet-geverfde kamers aan, niet-afgewerkte ruimtes om mijzelf ervan te overtuigen dat ik er toch niet blijf, dat ik ‘voorlopig’ woon. Ik woon er omdat ik nu eenmaal ergens moet wonen. Misschien wil ik gewoon in de tot staan gekomen beweging die een huis is, de tent blijven vasthouden; iets behouden van het atavistisch geloof dat men elk moment kan opbreken om een kudde of een windrichting te volgen.

¶ Amsterdam. Op de Wallen troepen jongeren samen voor een seksshop. Aan het soort samenscholing te zien gaat het om een begeleide groep (een klas? een jeugdbeweging?). De leraar of vormingswerker vraagt het woord: ‘Het is mogelijk

dat jullie gechoqueerd worden. Maar zoals jullie weten, zijn we hier met een wetenschappelijk doel.' Ziedaar het Nederlandse genie van de troosteloze didactiek.

¶ Is het een toeval dat het mooiste liefdesduet uit Mozarts *Zauberflöte* dat is tussen Pamina en Papageno, die beiden naar een ander verlangen?

En het mooiste duet uit de *Don Giovanni*, *Là ci darem la mano*, wordt gezongen door een methodische verleider en zijn zoveelste slachtoffer. Verlangen is de kwintessens van dit duet: verleiding, verzet ertegen en toegeven eraan. Mozart is niet lichtzinnig. Hij kijkt in de afgrond.

¶ Iedereen begint als Tamino om te eindigen als Papageno.

¶ *Vergelijkingen op zoek naar werkelijkheid*

Zoals een kinderwang die de lange kus vanzelfsprekend vindt: meegeeft en niets terug –

Zoals een kind naar elke mens toegaat met open en lege ogen en zegt wat het ziet terwijl jij weet dat het dat zal afleren –

Zoals onberispelijke meisjes van twaalf, pervers zingend in de mis –

Zoals een kind zich nog van meters ver in je armen laat vallen, terwijl je weet dat die er ooit niet zullen zijn en zijn zekerheid nog –

Zoals de wolken van midzomernacht en je weet: nu moet de verdovende hitte komen en aanhouden maar eigenlijk is alles al voorbij, de balans doorgeslagen en het regent al een maand –

Zoals de vrouw die haar hele lichaam verhuurt, maar haar mond en ware naam verzegelt –

Zoals een slak, verlamd op een stoep, ontzet in een stenen woestijn, voelsprietten voelen niets meer, het gevoelloze lijf is nutteloos uitgerekt –

Zoals de fotograaf het juiste moment afwacht – een oude man met stok die in een dorp dat zijn naam is vergeten een hoek omgaat en de vrouw kruist met kruiwagen, en even staan zij stil om met elkaar te praten, en dan hun weg te gaan, en nooit meer in alle eeuwigheid zal dit beeld bestaan – en hij is twee seconden te laat –

¶ *Mozarts Don Giovanni*

De catalogoog-aria van Leporello die de duizenden veroveringen van Don Giovanni optelt, is van een grimmige opgewektheid. Sancho Panza archiveert de zonden van zijn meester als een monumentaal eerbetoon: ‘Voi sapete quel che fa.’ Nu weet u wat hij doet, wie hij is.

¶ *Gezelschapsspel*

Welk lichaamsdeel zou je van iemand anders willen hebben?

‘Jouw wimpers.’

En de zoon zegt – om de vader te plezieren: ‘De hersens van Spinoza.’

¶ Göteborg. Als schrijvers niet over hun eigen werk kunnen spreken, zijn het verwende, eenzame, onaangepaste en zielige kinderen, Nero’s die je vragen van stoel te veranderen omdat hun betere profiel te zien moet zijn. Ik was erbij en keek er-naar.

¶ ‘Applichiamo la legge, con saggezza e umanità,’ zei de eerste minister: laten we de wet toepassen met wijsheid en menselijkheid. De Albanees werd het land uitgezet en zei tegen de camera op de kade in Brindisi: ‘Dank u Italië, dank u *Carabinieri*. Acht maanden heb ik hier geleefd. Het waren de mooiste van mijn leven.’

¶ De zoektocht naar het vaste punt, het ‘*ubi consistam?*’ (waar moet ik gaan staan?), lost vanzelf op zodra men beseft dat men altijd al een plaats inneemt: zeker, een willekeurige plaats, maar een plaats, een ergens. We zullen het daarmee moeten doen.

(Dit heb ik bij mijzelf overdacht, domweg fietsend met mijn zoon voorop, in mijn eigen straat.)

¶ De redacteur schrijft: ‘U wilt behagen aan schrijvers en aan geleerden, en dat kan niet tegelijk.’

¶ *Amitié particulière*

In die tijd dwarsten zij – overstekend wild – snelwegen met fietsen, lagen hunkerend in bedden naast – niet naar – elkaar te luisteren naar het monotone ruisen van de zee, onmatig wonend op de zeedijk in een vervallen villa waar gestudeerd en gezwommen werd. Op het eindstation van een tramlijn zagen zij in een bioscoop hun eerste borsten op het witte doek.

Toen sloeg hij nog zijn ogen neer bij het aanschouwen van het lichaam van de ander – matglanzend, strak brons – niet uit begeerte nee – zijn zaad stortte zich op andere grond – maar uit huiver en schroom om schoonheid die nog niet haar gezicht had verbrand. Later zouden ze de onbestemde hunke-

ring richten (in tegenovergestelde richting) maar toen nog niet, nee, bij lange niet.

¶ *Amitié*

Soms zien ze elkaar weer. Dan nemen ze de draad weer op waar ze hem hebben achtergelaten. Aftasten en uitleggen hoeft er niet meer bij. Dat spaart tijd. Hij bestudeert het lichaam van de ander, voorbij het midden der levensbaan. Zeker, de huid zit nog altijd strak, de neus nog altijd adelaar, de bewegingen even katachtig en onhandig, maar de chemie werkt niet meer. Hij ziet toe hoe de ander – vervallen Narcissus met tics, fobieën en obsessietjes – zichzelf overleeft. Graait in de as van zijn herinnering. Houdt de wacht bij iets wat er niet meer is. Heeft hem het eerst verraden.

¶ Er is zelfs geen eerlijkheid in het nastreven ervan.

¶ Twee lichamen die elke avond hetzelfde bed bestijgen: *ra-deau de la Méduse*.

¶ Ik heb onderweg ook mijn Iphigeneia geofferd om te kunnen ontsnappen over zee. Een Iphigeneia met lage bloeddruk en te weinig koolhydraten.

¶ De trouwe gezellin van zijn avond, de morgen en de hele dag. Hij vindt haar terug waar hij haar heeft achtergelaten, de enige die hem nooit verraadt. Hij neemt haar overal mee, bespiedt haar, spant valstrikken, gooit het op een akkoordje, tri-

cheert; zij is soms genereus, laat zich bedriegen maar nooit buiten spel zetten. Zij is de hinderlaag waar hij zich in legt.

Hij kan de pijn beschrijven als een doffe zindering. Preciezer, hij kan de doffe zindering – dáár – ‘pijn’ noemen. Bij gebrek aan beter (slechter?). En daarmee wat hij voelt, benoemen, voor zichzelf en anderen hanteerbaar maken en op die manier tot bestaan brengen – maar hij blijft even eenzaam. Moet hij zijn ‘pijn’ losmaken van zijn lichaam, om haar te isoleren en zo te kunnen bevechten, of moet hij haar aanvaarden als onlosmakelijk deel van zichzelf, *consubstantialis*? In beide gevallen blijft hij veroordeeld tot concubinaat, *huis clos* met zijn pijn.

¶ Een schrijver is een boekhouder van het gemiste leven.

¶ Vrijen. Maakte het ons maar vrij.

¶ De liefde bedrijven. In de uitdrukking schuilt minstens de verwachting dat men er bedreven in kan worden.

¶ Ze hadden seks. Zoiets als de liefde bedrijven, maar dan zonder glorie. ‘Hébben’, zoals zij een koffiezetapparaat heeft. Ze giet geen ‘druppelend water’ meer op de koffie, terwijl zich ‘de geur verbreedt’ (Nijhoff), maar drukt op een knopje.

¶ Seksen. Spieren die geoefend worden.

¶ Cioran heeft ergens een aforisme over de roem (*gloire*) die hij tussen vier muren heeft bereikt, en die de roem van keizerrijken overtreft. Die roem bestaat. Maar hij laat geen sporen achter in de herinnering. Dat wil zeggen dat de herinnering eraan leeg blijft, ook al herinnert men zich de ‘roem’.

¶ In hun verhouding zag hij alleen wat hij zelf deed – en hij deed wat hij kon – terwijl de ander alleen zag wat hij niet of maar deed.

¶ Men kan geen enkele algemene uitspraak doen over seks, tenzij deze: hoe meer men eraan doet, hoe meer men erdoor bezeten wordt.

Dit is een cliché dat interessant wordt als men het omdraait: hoe minder men aan seks doet, hoe onbelangrijker seks wordt. Deze stelling gaat in tegen de wijdverbreide idee sinds Freud en/of de seksuele revolutie dat we allemaal bezeten (moeten) zijn door seks. Naast ‘le grand trouble de la chair’ is er ook zo iets als ‘le grand calme de la chair’. Het celibaat is niet noodzakelijk ‘tegennatuurlijk’. Seksualiteit is een sluimerende kracht die komt en gaat. Marguerite Yourcenar heeft al opgemerkt dat ze jaren afwezig kan blijven en plots weer opduiken, als uit het niets: *amachanon orpeton*, sluipdier waartegen geen verweer bestaat; de wind die onverwacht inslaat op een eik in de bergen (Sappho heeft het allemaal al gevoeld en gezegd). Iets heel anders is seks in een min of meer vaste verhouding. Dan domesticeert men het sluipdier zo goed of zo kwaad als dat kan. Seks wordt dan gewoon en gewoonte. Geef ons heden ons wekelijks brood. Het komt er dan op aan in het vertrouwde het vreemde te blijven vinden, in de herhaling de verdieping van de ervaring, in de routine de kracht van het ritueel.

Om de duivelsplicht te bezweren.

¶ Herfst. Insecten vliegen logger, rekken hun dood, luidruchtig zoemend en te dichtbij – als roken zij in ons het leven.

¶ ‘Ah! Maakte men maar, verkocht men maar (zelfs voor torenhoge prijzen) tampons voor deze eindeloze, onstuitbare, uitputtende, vervloekte vloed van het WORDEN.’ (Guido Ceronetti op de voorpagina van *La Stampa* op 28 januari 1999)

¶ Genoeg woorden in huis, in alle maten en gewichten. Maar geen om haar op te beuren. Erfzonde.

¶ *Lissewege*

Geen schuur – een kerk, een kathedraal die zingt van wind. Onder het gebinte dat staat als een woud graast vee, zorgvuldig eeuwen kauwend.

¶ Zij stonden in het museum. Zij en hij. Schilderijen werden aangevoerd uit alle naties. Een Memling werd opgehangen met mitrailleurs erbij. ‘Ik geloof niet in deze migraties,’ zei hij. De engelbewaarder van het transport glimlachte. Toen de laatste spijker werd ingedreven door een man in blauwe overall, knikte ze. De geschilderde man – Pietro Bembo met een munt waarop Nero – hing nu enkele maanden in dit museum, nog geen honderd kilometer verwijderd van zijn thuishaven, een Koninklijk Museum.

De volgende dag zag hij haar achter glas in dat Koninklijk Museum, twee provincies verder. Ze had een sjaal om, en stond gebogen over een andere Memling. Ze wreef over vuil en vernis, met methode en mededogen.

¶ *Klein traktaat over God*

‘En God? Waar blijft God in die tocht en dat boek van je?’
‘God, ja.’

God is een tussenwerpsel dat aporie uitdrukt: verlegenheid, perplexiteit.

Uiteraard is dit tussenwerpsel niet de God die Spinoza indrukwekkend heeft opgericht in het eerste hoofdstuk van zijn *Ethica* met wat misschien de meest grandioze cirkelredenering is, ooit bedacht door een mens.

De Europese cultuur, de Europese wijsbegeerte heeft lang rond God gedraaid. Rond het begrip, het woord ‘God’. Het is één van de meest beladen, misbruikte woorden. Misschien moeten we er proberen vanaf te raken, maar je raakt niet af van woorden. Zelfs als kadavers fascineren ze nog.

God is dus een woord, een woord dat te veel wil uitdrukken, en daardoor het gevaar loopt een lege huls te worden, een niet meer gebruikte mal.

God bestaat niet, maar hij is wel heel interessant.

¶ ‘Il n’a pas le sens de l’ennemi.’ Hij heeft geen gevoel voor de vijand. Mijn zwakheid.

¶ *Te vermijden woorden*

Il n’avait pas la peur des mots.

(Hij kende de vrees voor woorden niet.)

André Malraux

Taliq(heid)

Talige poëzie. Poëzie die alleen in taal wil bestaan. Poëzie die zichzelf in de staart bijt, die niet wil verwijzen naar een werkelijkheid buiten de taal, buiten zichzelf. Maar het blijft zo'n lelijk woord dat de aporie van de criticus maskeert.

Signaal

'Wij moeten een signaal geven aan het publiek.' Een teken dus dat staat voor iets anders. Waarom niet direct dat andere tonen?

Zie perceptie.

Perceptie

Esse est percipi was ooit de kreet van het Idealisme: zijn is waargenomen worden. Tot Nietzsche kwam. Wie had ooit gedacht dat zijn ontdekking dat alles perceptie is, waarneming, interpretatie vanuit één punt, en dat interpretatie dus een machtsgreep is, zou leiden tot de terreur die vandaag het gedrag van iedereen in de openbare ruimte conditioneert: het komt niet meer op de werkelijkheid aan van wat men is, denkt, maar op het beeld dat ervan verschijnt in de openbaarheid. Je zou er opnieuw heimwee naar de werkelijkheid van gaan krijgen.

Communicatie

Heeft helaas de conversatie vervangen en gedood. Wee diegene die niet kan communiceren.

Vae victis. Wee de overwonnenen.

Uitdaging

Probeer het woord maar eens te vermijden. Het kost je bloed, zweet en tranen.

De enige uitdaging die een zindelijk spreken kan hebben is

het woord ‘uitdaging’ – het zich amechtig meten met – ... ja, met wat? – vermijden.

Naar de toekomst toe

Taal van vormingswerkers die een groot geloof in de maakbaarheid van de werkelijkheid hebben. ‘De uitdaging naar de toekomst toe is een signaal te geven.’

Een stuk

‘We gaan vandaag naar de toekomst toe een stuk motivatie opbouwen.’

Het gegeven

Totaal overbodig. ‘We hebben het vandaag over het gegeven poëzie.’

Van dezelfde familie is: ‘het gebeuren’.

Implementatie; implementeren

Wat is er mis met ‘uitvoering; uitvoeren’?

Product

Probeer het woord maar eens te vermijden. Hét bewijs dat het eenheidsdenken van het neokapitalisme de eindoverwinning heeft betaald: ‘Die politieke partij heeft een goed product, maar heeft het niet goed gecommuniceerd.’

Effectief

Gebruikt als bijwoord (‘Het is effectief noodzakelijk een sterk signaal te geven’), wil het een sterk geloof in de efficiëntie van de eigen woorden uitstralen.

Het wordt overigens vaak verward met ‘efficiënt’, terwijl het meestal niet veel meer betekent dan ‘inderdaad’.